

I dagens frågor

Red: Sten Söderberg

Prydligare svensk alkoholstatistik

De flesta länder visar ökad sprit- och ölkonsumtion, men i Sverige sjunker förbrukningen av dessa drycker medan vinkonsumtionen ökar något. Sverige hamnade på 24:e plats i konsumtionsstatistiken för 1971. Det är i jämförelse med 1970 två trappsteg nedåt i denna internationella lista där det är en ära att komma så långt på sladden som möjligt. Av de nordiska länderna ligger nu Danmark före oss (15) som vanligt medan Finland (26), Norge (27) och Island (29) ligger efter oss och behåller sina gamla platser.

Det är de holländska sprittillverkarnas förening som sammanställer denna statistik (utförligt återgiven i tidskriften Alkoholfrågan 8/72) på grundval av redovisningar från ett 50-tal länder.

Sveriges konsumtion anges i denna lista till totalt 5,6 liter 100 % sprit per invånare. Dessa fördelar sig på spritdrycker 2,5 liter 100 %, vin 7 volymliter, öl 57 volymliter. Förändringarna är en total sänkning på 0,1 liter 100 %, medan vinkonsumtionen har vuxit med en volymliter.

De ledande platserna i tabellen intas av de typiska vinländerna med Frankrike som klar etta — 16,7 liter 100 %. Italien har faktiskt större vinkonsumtion, 111

liter mot Frankrikes 108 liter, men Frankrike har större starksprit- och ölkonsumtion. Därpå följer Västtyskland, som har den största ölkonsumtionen, 144 liter (med Belgien och Tjeckoslovakien i det avseendet närmast med 140 liter vardera). Konsumtionen av starksprit i Västtyskland (3,3 l 100 %) slås endast av Polen (3,5 l). Portugal och Spanien ligger 4 och 5 i tabellen.

Storbritannien kommer som nr 17 och USA 19. Egendomligt är att Östtyskland ligger först på plats 18 till följd av mycket låg vinkonsumtion (5 l). Det är svårt att veta hur man skall bedöma socialistländernas statistik. Diktaturer brukar frisa siffror. Är det exempelvis någon som tror att Cuba är berättigad till 33:e platsen med en total konsumtion på blott 1,8 l?

Ungdomens arbetslöshet

Såväl socialministern som AMS är djupt bekymrade över arbetslösheten bland ungdom. Nya krafttag aviseras men så vitt man förstår går de huvudsakligen ut på en ökad utbildning. Man anser att den främsta orsaken till arbetslösheten är bristande utbildning.

Bortsett från att det inte är så alldeles lätt att bedöma vilken utbildning som är den lämpligaste och vilka som lämpar sig för fortsatt utbildning råder som bekant en avsevärd arbetslöshet också bland ungdom med hög utbildning. I denna spalt har tidigare framhållits det märkliga i att det samtidigt med hög ungdomsarbetslöshet kan råda en så stor brist på arbetskraft inom vårdsektorn.

Att det kan lösa sig för unga människor att acceptera arbete som ligger under deras utbildningsnivå bekräftas av ett exempel som återges i *SACO-tidningen* (12/72).

Under 1971 anställdes 43 arbetslösa akademiker vid SAAB-Scania i Trollhättan. De fick börja på verkstadsgolvet för att sedan få mer adekvata anställningar. Experimentet är nu slutfört och alla inblandade parter tycks vara nöjda. Av de 43 akademikerna finns i dag sju kvar på verkstadsgolvet, tio har fått arbete som tjänstemän och 26 har slutat efter att ha fått annan anställning. I den här intervjun redovisar personalchef Hans Norrby vid SAAB-Scania några intryck och erfarenheter från experimentet.

HN: Vi fick oss anvisade ungefär lika många som anställdes och urvalet stod AMS för, dvs de som varit arbetslösa längst fick förtur. Alla anställdes på kollektivavtalet med undantag för en försäkran om ett detaljerat betyg efter åtta månader. I sammanhanget kan jag säga att vi endast kunde anställa svenska medborgare eftersom vår produktion i stora delar är av försvarskarakter och därmed hemligstämplad.

ST: Hur reagerade arbetskamrater och fackföreningen på anställningarna?

HN: Alla kommentarer från inblandade parter har från början till slut varit odelat positiva.

ST: Experimentet är nu slut, vilket är företagets omdöme?

HN: Företaget har haft enbart goda erfarenheter av denna typ av anställningar och vi är beredda på att fortsätta med dem i den utsträckning som bedöms vara lämplig. Vi kan även på det varmaste rekommendera andra företag att anställa akademiker på liknande villkor.

ST: Var finns de 43 akademikerna i dag?

HN: Sju är fortfarande kvar på verkstadsgolvet. Tio har fått tjänstemannajobb på företaget och 26 har slutat under hand efter att i de flesta fall fått annan anställning. Eftersom de som anställdes företrädesvis var företagsekonomer och andra samhällsvetare finns de tio tjänstemännen inom tex organisations-, personal- och ekonomiavdelningarna.

ST: Hur ser ni i allmänhet på denna typ av integrering av akademiker i arbetslivet?

HN: Vi tycker att det är en mycket bra modell och erfarenheterna visar ju också på att det

har lyckats bra. Vi upplever kombinationen mellan praktisk erfarenhet och teoretisk utbildning som något mycket värdefullt och denna inställning delas av de akademiker som deltagit i försöket.

Stressade skolmåltider

Resultatet av en undersökning i Uppsala visar att eleverna äter alldeles för lite vid skolmåltiderna. I genomsnitt får de i sig bara 38 % av den energi och 75 % av det protein de borde ha konsumerat vid skollunchen. Orsaken är inte att maten är dålig utan i stället till stor del miljön och de stressade omständigheterna kring lunchen, refererar tidskriften *Vigor* (5/72).

Det finns fastställda normer för hur skolmaten ska vara — dess energiinnehåll, protein osv. Även om ekonomiska faktorer ofta får påverka kan man i stort säga att maten uppfyller de krav som ställs. Men vad hjälper det om barnen inte äter? Och varför gör de inte det?

Bakom undersökningen Maten i skolåldern (som kompletteras av en om mellanmål i skolan och en om maten i hemmen) står skolöverläkare *Tore Mellbin*, docent *Yngve Hofvander*, barnmedicinska kliniken vid Akademiska sjukhuset, och nutritionist *Elisabeth Kylberg*.

De har undersökt en låg- och mellanstadieskola i Uppsala och påpekar att resultaten får stå för just den skolan. Man observerade 15 olika luncher då drygt 500 elever åt varje gång.

Enligt rekommendationer från SÖ och dåvarande Folkhälsan ska skollunchen ge 770 kcal. I Uppsala-skolan visade sig det genomsnittliga energiintaget ligga på 296 kcal, dvs 13 % av dygnsbehovet jämfört med rekommenderade 35 %. Proteinintaget var i medeltal 26 % av dagsbehovet, jämfört med 35 % enligt rekommendationen.

Energikonsumtionen varierar med olika maträtter. Högst var den när det serverades blodpud- ding (521 kcal) och lägst vid

skink- och grönsaksomelett (212 kcal) och stekt torskfilé (206 kcal). Proteinkonsumtionen var högst vid stångkorv special (19 g) och lägst vid broilersylta (12 g).

I kommentaren till undersökningen sägs bl.a:

— Skollunchen är vanligen väl sammansatt ur näringsfysiologisk synpunkt, lär eleverna hur en riktig måltid ska vara komponerad och ger energi och näringsämnen för tillväxt och fysisk och psykisk prestationsförmåga. Allt under förutsättning att eleverna äter lunchen och äter av alla ingående komponenter. Denna undersökning visar på stora brister i detta avseende.

Varför är det så? I undersökningsresultatet påpekas att barn naturligtvis tycker olika mycket om olika maträtter och att de vanligen har mycket bestämda uppfattningar om vad som är gott.

Delstudien av 8—9-åringar visade att i genomsnitt 65 % inte hade ätit smörgås. Orsaken kan vara att eleverna själva fick bre sina smörgåsar, vilket kan vara svårt för mindre barn. Man rekommenderar därför en återgång till det gamla systemet med färdigbredda smörgåsar.

Met det finns också andra faktorer. Miljön tex är många gånger stressande med tråkiga matsalar, hög ljudnivå, kö fram till maten och ätandet i skift. Miljön måste förbättras, säger man i undersökningen men menar att det är en svårlost ekonomisk fråga.

Kommentaren till undersökningen avslutas med detta viktiga påpekande:

— Förståelsen för att man måste äta för att växa och fungera och inte bara för att man är hungrig och elementära kunskaper om när man ska äta och vad mat är måste komma in på ett mycket tidigt stadium. Redan inskolningsveckorna i första årskursen är grundläggande för den fortsatta attityden till maten i skolåldern.

I samband med att Uppsalaundersökningarna publicerades debatterades skollunchen häftigt i speciellt DN.

Där framkom att eleverna i någon skola måste äta lunch redan kl 10.15 för att de andra matlagen skulle hinna med. I så fall är det ju inte konstigt om intaget av energi och protein blir lågt...

Elev från Stockholmskola:

— Ibland får vi stå och äta när det inte finns sittplatser. Man får aldrig äta i lugn och ro och får aldrig tid att sitta och snacka efter maten. Har man pengar tar man hellre en kopp te och en bulle för två kronor på fiket.

Njurtransplantationer — vacker svensk statistik

Från 1965 fram till halvårsskiftet i år har 638 njurtransplantationer utförts i vårt land, enligt uppgifter i *Landstingens Tidskrift*. Sådan verksamhet började vid Serafimerlasarettet 1964, Sahlgrenska sjukhuset 1965, Lunds lasarett 1968 samt vid Akademiska sjukhuset och Malmö allmänna sjukhus 1969. Detta framgår av en kartläggning som landstingsförbundet gjort.

Även dialysverksamheten har inventerats. Sjukhusdialys bedrivs vid 19 sjukhus inom 14 sjukvårdsområden. Vid de omkring 140 dialysplatserna utfördes under fjolåret cirka 25 800 behandlingar. Under nästkommande år tillkommer njurdialys vid regionsjukhuset i Örebro.

Sexton av sjukvårdshuvudmännen har sört för att hemdialys finns som ett tillgängligt alternativ inom sjukvården. För närvarande kan totalt ett 60-tal personer dialyseras i hemmet. På de flesta håll har huvudmännen föredragit att köpa hemdialysapparaturen framför att hyra den. Apparaturen kostar mellan 25 000 och 55 000 kr. Driftkostnaderna för hemdialys mellan 30 000 och 50 000 kr per år och patient.

Nytt från FSS

Från nr 4 kommer "Nytt från FSS" att redigeras av Lars Svenning. Hans adress är Malmö Socialförvaltning, Box 8085, 200 41 Malmö 8. Telefon 040/99 50 00.

Nytt informationsblad om veneriska sjukdomar

Den statistiska bakgrunden är inte entydig. Samtidigt med att VS-nytt utkom meddelade *RFSU-Bulletin* 6/72 att antalet gonorréfall fram till och med oktober 1972 hade sjunkit med 6 100 i jämförelse med motsvarande period 1971.

VS-nytt heter ett blad som utges av socialstyrelsens hälsovårdsupplysningsdelegation (HVUD). Det är tänkt att VS-nytt ska komma fyra gånger om året. Det ska ge en fortlöpande information om statistik, arbetet på VS-klinikerna och aktuella informationsåtgärder. En viss bevakning av internationell facklitteratur planeras också.

HVUD ansvarar för information om könssjukdomar och riktar sig med det nya informationsbladet främst till sjuk- och hälsovårdspersonal. VS-nytt ska distribueras till all personal på hud- och könspolikliniker. Det sänds även för kännedom till berörda yrkesgrupper och myndigheter.

Anledningen till att det här bladet ges ut är den starka ökningen av de veneriska sjukdomarna, främst då gonorré. Gonorrén utgör i dag ett omfattande ungdomsproblem. 1972 fick cirka 24 000 ungdomar mellan 15 och 25 år sjukdomen.

Gonorréns medicinska bild har förändrats de senaste åren. Symptomlöshet och nya följsjukdomar är exempel på det.

Spri satsar på data

Eftersom Spri redan i slutet av 1971 fastställde ett arbetsprogram för 1972 och 1973 blir det nu endast mindre justeringar i programmet. Detta kompletteras dock på några punkter, främst beroende på en under 1972 successivt ändrad arbetsfördelning inom ADB-området mellan Landstingsförbundet och Spri. För vidareutveckling av ekonomi- och personaldatasystem, som tagits fram inom Landstingsför-

bundet, anslås nu nära 1 milj kr för 1973.

Tidigare i år har Spri beslutat att vidareutveckla det förräddovisningssystem som Landstingsförbundet utformat. En Spri-version 1 har redan ställts till huvudmännens förfogande och utveckling av version 2 pågår. Även denna täcker dock endast ungefär hälften av materialflödet i ett landstingsområde — nämligen central- och steriltförråd. Projektet utvidgas nu så att man också täcker inventarier, beredskapslager, tvätt, kost och medicin.

Dessutom tas "råd och anvisningar för införande av ADB-system lämpade för rutindrift" upp som projekt. Råden skall alltså gälla den praktiska tillämpningen inom sjukvården av det "paket" av datarutiner Spri tar fram inom projekt 4005, vård-datasystem.

Trots den kraftiga utbyggnaden inom omsorgsområdet de senaste åren är fortfarande flera principfrågor oklara. Sjukvårdshuvudmännen har svårt att utarbeta och följa upp omsorgsplaner, och Spri har därför på programmet tagit upp ett projekt som syftar till att utveckla planeringsmodeller för omsorgsvården. Man bygger på resultaten från tidigare planeringsprojekt. Målet är att utforma metoder för att bestämma värdefterfrågan och resursbehov, väga efterfrågan mot utbud samt föreslå lämplig vårdstruktur. Projektet, som togs upp redan i tvåårsprogrammet, har först nu kunnat detaljutföras. Det genomförs i nära samarbete med Socialstyrelsen och huvudmännen.

På byggnadssidan tas ett nytt projekt upp, nämligen "Ombyggnad av vårdanläggningar". Man saknar ofta underlag för att värdera funktion och ekonomi vid ombyggnad jämfört med nybyggnad. Man måste dock räkna med att byggnadsverksamheten den närmaste framtiden till stor del inriktas på om- eller tillbyggnad av befintliga anläggningar. Syftet med projektet är att utarbeta ett system, som gör det möjligt att värdera om en byggnad bör byggas om eller ersättas av en ny. Man studerar också vilka standardkrav man bör ställa vid sådan ombyggnad.

Gösta Funke och tobaken

Fil dr Gösta W Funke har med ålderns rätt lämnat sin tjänst vid Statens naturvetenskapliga forskningsråd och i samband därmed bosatt sig på annan ort. Han har därför också lämnat posten som ordförande i Nationalföreningen för upplysning om tobakens skadeverkningar. *Tobaken och Vi* (4/72) gav en redogörelse för hans mångåriga arbete för minskning av tobakens skadeverkningar.

Redan på femtitalet var Gösta Funke en av de svenska vetenskapsmän som hade uppmärksammat forskningsresultaten om sambandet mellan rökning och olika sjukdomar, speciellt lungcancer. Han var sålunda en av de drivande krafterna bakom den uppvaktning som företogs hos statsministern den 17 april 1956. Vid denna uppvaktning överlämnades en skrivelse, där man begärde att Statens Medicinska Forskningsråd skulle få i uppdrag att göra en utredning om tobaksrökningens biologiska verkningar och inkomma med förslag om utökad forskning i detta ämne. Man begärde vidare, att det skulle skapas ett organ för att sprida information i tobaksfrågan. Det förstnämnda kravet tillgodosågs, och Medicinska rådet utförde en vetenskaplig utredning, som avlämnades 1958.

I det betänkande som Medicinska forskningsrådet avgav 1958 med anledning av det uppdrag som givits av regeringen, föreslogs att medel skulle ställas till förfogande för fortsatt forskning och likaså att erforderliga medel skulle ställas till förfogande för upplysning. De vetenskapsmän som hade drivit fram detta betänkande genom sin uppvaktning för regeringen 1956, kunde emellertid konstatera att ännu i slutet av år 1962 inte några av de åtgärder genomförts som Medicinska rådet föreslagit. Här grep Gösta Funke in och sammanträffade med statsminister Erlander i slutet av november 1962. Därvid överenskom, att en allmän statsrådsberedning skulle avhållas, vilket skedde den 3 ja-

nuari 1963. Vid denna beredning föredrogs ärendet inför regeringen av Gösta Funke tillsammans med professor Sven Hultberg och professor Nils Ringertz. Sammanträdet resulterade i att regeringen begärde att få en officiell framställning i saken. Gösta Funke utarbetade därför en skrivelse, som överlämnades vid en av honom organiserad uppvaktning hos inrikesministern den 15 februari 1963. I skrivelsen framfördes bl a krav på, att det, med utgångspunkt från det existerande Riksförbundet mot tobaken, skulle instiftas en "Nationalförening mot tobak" och att denna skulle ges de nödvändiga ekonomiska resurserna.

Uppvaktningen gav till resultat, att regeringen framlade en proposition med förslag att för budgetåret 1963/64 ett reservationsanslag på 500 000 kronor skulle ställas till Medicinalstyrelsens förfogande för upplysning om tobakens skadeverkningar.

Sedan propositionen om statliga medel för tobaksupplysning

hade godkänts, aktualiserades frågan om ombildning av Riksförbundet mot tobaken, som vid denna tidpunkt tilldelats ett bidrag på 200 000 kronor för sin verksamhet. Vid årsmötet den 13 mars 1964 beslöts slutgiltigt att ombilda Riksförbundet till Nationalföreningen mot tobak, och som Nationalföreningens första ordförande valdes Gösta Funke.

Gösta Funkes personliga insatser har sålunda haft en avgörande betydelse för tillkomsten av den verksamhet som föreningen nu driver, och han har även, i egenskap av Nationalföreningens ordförande, varit ledare för denna verksamhet praktiskt taget från dess första början. Hans aktiva, personliga insatser har också haft synnerligen stor betydelse för föreningens arbete under de år han varit föreningens ordförande. Hans personliga kontakter med den vetenskapliga världen och med statsförvaltningen, liksom den aktning hans person åtnjuter i vida kretsar, har med säkerhet bidragit väsentligt till

den gynnsamma utveckling som föreningens verksamhet kommit i åtnjutande av.

Gösta Funke har också livligt deltagit i den allmänna tobaksdebatten och därvid både författat en rad artiklar i fackpress och dagspress och framträtt i TV. Han har även varit en föregångsman när det gäller att införa "rökdemokrati" på sammanträden, d v s systemet att man inte röker vid sammanträdesbordet men håller regelbundna pauser med tillfälle för rökarna att då röka i någon angränsande lokal. Gösta Funke införde detta, numera allt vanligare system vid sammanträden i Naturvetenskapliga forskningsrådet och Atomforskningsrådet redan för åtskilliga år sedan.

Sverige kan i dag sägas vara ett av de länder som ligger förhållandevis långt framme i arbetet för minskning av tobaksskadorna. Det står helt klart, att Gösta Funke är en av de enskilda personer, som främst bidragit till att skapa denna situation.

socialmedicinsk tidskrift -kontrollerad upplaga

Prenumerationspris (inklusive moms.)

Helår kr 40, halvår 25

Studerande helår kr 20.

Tidskriften utkommer med 10 nummer per år (1 per månad utom juli och augusti).

Lösnummer kr 5. (exkl. moms.) Dubbel-nr och Special-nr högre pris.

Atergivande helt eller delvis av originalartiklar ur **smt** utan angivande av källan förbjuds.

Prenumerationsavdelning: Tfn 08/87 34 91.

Annonsavdelning:

Red. Nils Byttnar, Strandliden 60, Box 438, 162 04 Vällingby 4. Tfn 08-38 52 99, 38 77 58, 89 31 07.

Annonspriser:

Omslagets andra sida kr 600, omslagets fjärde sida kr 700,

helsida kr 550, halvsida kr 350, kvartssida kr 200 mm-pris kr 2:— per enkel spalt, 70 mm.

Spalthöjd 210 mm, spaltbredd 70 mm, sidans bredd (2 spalter) 150 mm.

Utgivningsplan 1973

Nummer	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Utkommer	22/1	26/2	26/3	25/4	21/5	25/6	24/9	22/10	26/11	17/12
Sista manuskriftdag för annonser	19/12	21/1	27/2	26/3	19/4	25/5	28/8	25/9	30/10	20/11
platsannonser	5/1	5/2	5/3	1/4	5/5	7/6	3/9	6/10	5/11	1/12

AB Egnellska Boktryckeriet, Stockholm 1973